

8. HAFTA MANTIK DERS NOTLARI

BÖLME:

- Bölme bir tümün kendi bileşenlerine ya da kısımlarına ayrılmasıdır. İki çeşit bölme yapılabilir:
 - 1- Bir tamın kendisini oluşturan parçalarına bölünmesi: suyun oksijen ve hidrojene ayrışması.
 - 2- Bir tamın kendi içinde kısımlarına ayrılması: çokgenlerin, beşgen, altıgen, vs ayrılması.

Bölme devam

- Beş tümele göre yapılan bölmeler:

1- Cinsin türe bölünmesi:

Ağacın yapraklarını döken ve dökmeyen,

2- Cinsin ayrımlarına bölünmesi,

Sayıların tek- çift, otomobilin benzinli ve dizel olarak ayrılması, meyvelerin renklerine göre ayrılması, vs.

Bölme devam

3- Bir konunun ilintilerine bölünmesi:

İnsanın uzun -kısa, ayakta duran ve oturan, menekşenin çiçek açmış olan ve olmayan şeklinde bölünmesidir.

4- İlentinin farklı konulara bölünmesi: suyun nehirden yada bardaktan dökülmesi, sarı rengin ağaçta yada insan saçında olması, VS.

Emiroğlu, age, s. 94

Bölmenin şartları:

- 1- Bölme tam olmalıdır. Üç türü olanı iki türe ayırmak tam bölme kuralına uymaz. Aynı şekilde gereksiz grubu da bölmeye dahil etmek yanlış olur.
- 2- Bölünen bölmenin aynı ya da ona karşıt olmamalıdır. Sarı rengi, sarı olan ve sarı olmayan şeklinde ayırmak yanlış olur.
- 3- Bölme yapılan şeyler birbirini içermemelidir. Mesela: bir canlıyı vücut, kol, baş ve beyin olarak bölmemelidir. Nitekim beyin başın içinde bulunur.

Bölmenin şartları devam

4- Bölünen böldüklerinden daha genel olmalıdır. Cins türlere ayrılmalı, tür cinslere değil.

SINIFLAMA:

Varlıkları çeşitli şekillerde gruplara ayırmaktır. Sınıflama yapılırken ortak özelliklere göre ya da basitten karmaşığa doğru gruplama yapılır. İhtiyaç duyulan bilgilere göre varlıklar ayrıştırılır. İki şekilde sınıflama yapılır:

Sınıflama devam

- 1- Yapay sınıflama- sunî-: varlıkları kolaylık sağlamaları amacıyla yapılan sınıflamadır. Yapay sınıflamada sadece rastgele bir özelliğine göre sınıflandırıldığı görülür. Mesela; kalemleri renklerine göre kutulara yerleştirmek, ilaçları alfabetik sıralamak, vs.
- 2- Doğal sınıflama: varlıkları veya şeyleri en belirgin temel özelliklerine göre sınıflandırmaktır. Mesela: canlıları omurgalı ve omurgasız olarak ayırmak, dilleri ön ekli ve son ekli olarak sınıflamak, sigaranın zararlarını içilen adet bakımından sınıflamak, vs. hava kirliliğini havanın içerdiği zararlı maddelere göre sınıflamak,

Sınıflamanın Şartları

- 1- Sınıflandırma tam olmalıdır. Aynı özellikte fertler dışarıda bırakılmamalı, uygun olmayanlar da alınmamalıdır.
- 2- Sınıflandırma yapılırken hangi özellik temel alındıysa varlıklar ona göre sınıflandırılmalıdır. Mesela insan ve kalem aynı sınıfta bulunamaz.
- 3- Sınıflandırma diğer gruptan ayırt edici özellikte olmalı zıtları veya yeterince ortak özelliği taşımayan aynı sınıfa alınmamalıdır. Mesela; akıl kavramını incelerken hangi ilim açısından ele aldığını belirtmek, bir sınıf oluşturmak gerekir ve konuşma boyunca o zeminden ayrılmamak, diğer türlü konu dağılır. Yine nesneyi uzunluğa göre sınıflarken uzunluktan ayrılıp aynı renkleri almak, vs.

ÖNERMELER

- Önerme her hangi bir yargı ya da tasdik bildiren cümlelerdir. Dille ifade edilmişlerdir. Önergeler muhataba bir konuda bir şeye yüklenmiş olanı bağıntısı ile beraber ifade edilmesidir.
- Mesela;
- Yağmur yağıyor. -şu an-
- Ali çalışkandır.-durum-
- Nezaket faydalıdır.-işlev-
- Okul kapalıdır.-durum- şu an-
- Çiçek güzel kokuyor.- duygu- öznel-

Önerme devam

- Önergeler çeşitli şekillerde elde edilirler. Ama temel öğeler içermesi gerekmektedir. Bu öğeler şunlardır:
- *Konu -mevzu-* : kendisinden bahsedileni kendisine özellik yüklenen şey.
- *Yüklem - mahmul-*: şeye yüklenen özellik ya da kategoridir.
- *Bağ- rabıt-*: Konu ile yüklem arasındaki ilişkiyi birleştiren ek ya da kelimedir.

Devam

- Mesela:
- İlim faydalıdır. İlim= konu, fayda= yüklem, -dır= bağ
- Sen gelirsen ben de gelirim. Sen gelirsen= konu, ben gelirim= yüklem, de = bağ
- Ya bu yemeği yersin ya da hazır yemek alırsın. Konu= bu yemeği yersin, yüklem =hazır yemek alırsın, bağ= ya, ya da ekleri.

Önerme Çeşitleri:
A- Doğruluk değeri açısından önermeler:

- Doğruluk değeri içeriksel olan önermelerdir. Tecrübe, deney, gözlem vs dayanan önermelerdir. Doğruluğu dış dünyada karşılığının bulunmasına bağlıdır. Mesela: normal şartlar altında su 100 derecede kaynar, çocuk büyütme emek gerektirir, anne babaya saygı esastır, vs.
- Doğruluk değeri mantıksal- biçimsel olan önermelerdir. Doğruluğu denetlemez. Şekilsel olarak uygun olması yeterlidir. Doğru ya da yanlış olabilir, denetlenmesi şekilsel olarak yapılır. A, A, dır, çiçek sarıdır, yeşil siyahtır, vs.

B- *İlgili alanlara göre önerme çeşitleri:*

- Edebi önermeler: mecaz, betim, vs. kullanılarak oluşturulmuş önermelerdir. Mehmetçik aslan parçasıdır, anne başa taçtır, sen gelince güneş doğdu, gibi.
- Öznel- kişisel-önermeler: kişiye göre değişen ifadelerden oluşan önermelerdir. Karnım ağrıyor, çok güzel bir koku alıyorum, makaleyi anlamadım, vs.
- Tarihsel (ifadeler içeren) önermeler: geçmiş olay ya da yaşantıların ifade edildiği önermelerdir. Tarihte ilk defa parayı Lidyalılar kullanmıştır, yeniçağ sanayi devrimiyle başlar, vs. delil gösterilebilir önermelerdir.

- Bilimsel önermeler: Her hangi bir ilim aracılığıyla denenebilir, ,ispatlanabilir ifadeler içeren önermelerdir. Türkiye'nin doğu-batısı arasında 45 dakikalık zaman farkı vardır, yerçekimi kuvvetine göre...., dil teorilerine göre, bu varsayıma göre, vs.
- Dini veya ahlaki önermeler: baba cennet kapısıdır, içki kötülük getirir, Allah çokça temizlenenleri sever, vs.
- Mantıksal Sembolik önermeler: çeşitli şekillerle ifade edilen önermelerdir: S, p dir, $X \supset Y$ dir, vs.

C- Niteliklerine Göre Önermeler:

- Olumlu önermeler: bir konuda bulunanı ifade eden önermedir. Ali çalışkandır, çiçek beyazdır, yağmur yağıyor, vs.
- Olumsuz önermeler: bir konuda bulunmayı ifade eden önermedir. Ali çalışkan değildir, çiçek beyaz değildir, hava soğumadı, vs.

D- Yapılarına göre önermeler:

1- Basit önermeler:

bir konu, yüklem ve bağdan oluşan önermelerdir. Tek bir yargısı olan önermedir. İlim faydalıdır, sevgi emektir, yağmur yağdı, Ali çalışkandır, vs. basit önermelerin 4 çeşidi bulunur:

Basit önermeler devam

- Tümel olumlu: tümel bir kavram kullanılan önermeleridir. Her insan ölümlüdür, tüm çiçekler güzeldir. Vs. sembol olarak A ile ifade edilir.
- Tümel olumsuz: Hiçbir ağaç taş değildir, hiçbir kedi konuşmaz, vs. sembolü E dir.
- Tikel olumlu: bazı, bir kısım, gibi eklerle kullanılan önermelerdir. Bazı insanlar sarışındır, kimi ağaçlar yaprağını döker, vs. sembolü I dır.
- Tikel olumsuz: bazı, kimi..... değildir, şeklinde kurulan önermelerdir. Kimi sarışınlar insan değildir, kimi ağaçlar yaprak dökmez, vs. sembolü O dur.

Basit önermeler

Şöyle bir tablo oluşmaktadır:

- Tümel olumlu: $A = \text{her.... Dır,}$
- Tümel olumsuz: $E = \text{hiçbir}$
değildir,
- Tikel olumlu: $I = \text{bazı, kimi dır,}$
- Tikel olumsuz: $O = \text{bazı, kimi}$
değildir.

2- Bileşik önermeler:

a. Bileşikliği açıkça belli olan önermeler:

a.1- Şartlı önermeler

a.2- Bağlantılı önermeler

a.3- Nedenli

a.4- Göreli- izafi

a.5- Ekli

a.1- Şartlı önermeler

Bu tür önermelerde yargı bir şarta bağlanmıştır. İki ayrı olay yada durum arasında -ise, ya yahut, vs.bağları ile bağıntı kurulur. İlk durum yada olaya mukaddem, ikincisine tali adı verilir. Mukaddem konu tali ise yüklem durumundadır. Bu çeşit önermelerin iki şekli vardır:

Şartlı devam

- Bitişik şartlı önermeler:
 - Her ne zaman yağmur yağsa yerler ıslanır.
 - Güneş doğarsa aydınlık olur.
 - Erken kalkan -kalkarsan- yol alır.
- Ayrık şartlı önermeler:
 - Birinin gerçekleşmesi diğerinin gerçekleşmemesine bağlı olan önermedir.
 - Ya sen birinci olursun ya da ben.
 - Ya buralısın ya da değilsin.

a.2- Bağlantılı önermeler

Mukaddem ve talinin şartlarının
beraber gerçekleştiği önermelerdir.

Örnek:

İçki ve kumar kötüdür.

Ali çalışkan ve zekidir.

Yalan ve ihanet güveni yok eder.

a.3- Nedenli önermeler

Sebep bildiren bağlaçlarla yapılan önermelerdir.

Hepimiz maske takıyoruz; çünkü salgın var.

Her şeye gücüm yetmez; çünkü ben sadece bir insanım.

Sevdiklerinizin kıymetini bilin; çünkü sevdiklerimiz hayatımızın anlamıdır.

a.4- Göreli- izafi önermeler

Birbirine bağlı durumların gerçekleştiği önermelerdir.

(Kazanın) doğduğuna inanıyorsun da öldüğüne mi inanmıyorsun.

(doğduğuna inandığına göre öldüğüne de inanman gerekir.)

Ayşe, Fatma'nın annesi olduğuna göre Fatma da Ayşe'nin kızıdır.

a.5- Ekli önermeler

- Birbirine karşı iki önermeyi fakat, ama, gibi anlamlara gelen eklerle bağlayan önermelerdir.

Pişmanlık iyidir; ama yapılanı düzeltemez.

b. Bileşikliği belli olmayan önermeler

b.1- Maksure

b.2 İstisnai

b.3 Tafdiliyye

b.4 Sınırlandırıcı